



UTLENDINGSNEMNDA

UNE

NORD-IRAK, SYRIA OG JORDAN

RAPPORT FRA TJENESTEREISE

27. august - 11. september 2003

Innhold

Innledning	3
Sikkerhetssituasjonen	3
Den humanitære situasjonen - helse	5
Helsevesenet	5
Helsesituasjonen	6
Medisiner og medisinsk utstyr	6
Menneskerettighetssituasjonen - særlige grupper	7
Kvinner	7
Kvinner i fengsel	10
Etniske og religiøse minoriteter	10
Assyrere	11
Mandeere	12
Barn	12
Islamister	14
PKK	16
Kommunister	17
De-arabisering	18
Stamme- og klankonflikter	18
Hawlati	19
Retur - tilbakevending	20
Inn- og utreise fra Kurdistan	20
Irakiske kurdere i Syria	21
Tilbakevending	22
Tilbakevending med bistand fra International Organisation for Migration (IOM)	23
Dokumenter - registre	23
Kilder	23
Forkortelser	24

Innledning

Denne rapporten er basert på opplysninger en norsk-svensk delegasjon innhentet under et opphold i Nord-Irak i tidsrommet 31.8. - 10.9.2003. Delegasjonen besøkte byene Erbil, Mosul, Suleimaniya, Halabja, Biara og Tawellah og samtalte med en rekke kilder i Kurdistan Regional Government (KRG), politiske partier, FN-organisasjoner, NGOer¹ og blant journalister (utfyllende liste finnes bak i rapporten). Delegasjonen avholdt 33 møter i Kurdistan. Deler av delegasjonen avholdt fire møter i Damaskus ved innreise og tre møter i Amman etter utreise fra Irak. Den norske delen av delegasjonen besto av underdirektør Dag Petterson og rådgiver Elin Nordtug fra Utlendingsdirektoratet og rådgiver Sidsel Wiborg fra Utlendingsnemnda. Fra Sverige deltok Magnus Ryden fra Migrationsverket og Johan Stigenberg fra Utlänningsnämnden.

Formålet med reisen var å samle informasjon om situasjonen i de kurdiske områdene av Irak (Kurdistan) etter krigen som førte til at Saddam Husseins regime falt. Det var ønskelig å få oppdatert informasjon som kan gi grunnlag for å behandle asylsøknader fra kurdere og andre etniske grupper med opprinnelse i Nord-Irak i lys av den nye situasjonen i landet. I tillegg til opplysninger om sikkerhetssituasjonen i området, ble det lagt særlig vekt på informasjon om den humanitære situasjonen og forholdene for utsatte grupper, slik som kvinner og barn. Dessuten var det viktig å få klarhet i mulighetene for retur til Nord-Irak, både for dem som vil returnere frivillig, og i forbindelse med eventuelle tvangsmessige returer.

Rapporten er ordnet i temaer, og når flere kilder ga sammenfallende opplysninger, vil det bli gjengitt i sammenfattende form hva som ble opplyst om de enkelte temaene. Rapporten er holdt i en refererende og beskrivende form, og inneholder kun informasjon som er relevant for utlendingsforvaltningens behandling av saker knyttet til irakiske kurdere. Navn på de ulike kurdiske regionale myndighetene, øvrige partier og organisasjoner gjengis på engelsk. Da de selv oppgir navnene på engelsk, må det antas at det blir mindre mulighet for misforståelser om hvem delegasjonen har snakket med ved bruk av de engelske navnene.

De svenske deltakerne i delegasjonen vil utarbeide egen rapport.

Sikkerhetssituasjonen

Det hersker ingen uenighet om at den generelle sikkerhetssituasjonen for innbyggerne i de kurdiske selvstyreområdene var god og stabil før krigen. Forholdene i disse områdene bedret seg betraktelig etter 1997 da den militære konflikten mellom Kurdistan Democratic Party (KDP) og Patriotic Union of Kurdistan (PUK) opphørte. Den positive utviklingen ble ytterligere styrket etter avtalen mellom partene i Washington i 1998. De kurdiske regionale myndighetene har siden samarbeidet og vært i stand til å gi sine innbyggere beskyttelse. Rettsikkerhet og respekt for menneskerettigheter har vært satt på dagsorden, og både lokale og internasjonale observatører har vært enige om at det har skjedd en markert bedring i menneskerettighetssituasjonen i området de senere årene.

¹ Non-governmental Organization.

Ved ankomst Nord-Irak ble delegasjonen av innenriksministeren i Kurdistan Regional Government (KRG) umiddelbart informert om at det nylig var innkommet informasjon om at det var avdekket planer om aksjoner også i Nord-Irak, angivelig for å destabilisere også denne delen av Irak. I dagene som fulgte, kunne delegasjonen konstatere at kurdiske myndigheter iverksatte en rekke sikkerhetstiltak, særlig i områder hvor det bodde eller arbeidet utlendinger, som for eksempel hotellene delegasjonen bodde på. Dagen før delegasjonen forlot Irak (9. september), smalt det en bombe i et boligkvarter i nærheten av Erbil hvor det bodde amerikanere. En iraker ble drept og 47 ble skadet, blant dem seks personer tilknyttet det amerikanske forsvarsdepartementet. Delegasjonen er ikke kjent med at noen senere har påtatt seg ansvaret for bomben. Dette er visstnok den eneste aksjonen av dette slaget som er rettet mot mål i den kurdiskkontrollerte delen av Irak siden krigen.

Angrepet mot FNs bygning i Bagdad 19. august 2003 har som kjent ført til at FN av sikkerhetsgrunner har trukket ut personell i et omfang som har ført til kraftig reduksjon av organisasjonens virksomhet i Irak. Denne reduksjonen har også omfattet deres virksomhet i de kurdiske områdene. Den svenske bistandsorganisasjonen Qandil og Norsk Folkehjelp har imidlertid ikke redusert sin virksomhet i Kurdistan. Representanter for disse to organisasjonene mente at sikkerheten for deres internasjonale bemanning var tilfredsstillende, og at det for tiden ikke var grunn til tro at uroen i sør ville spre seg til de kurdiske områdene.

Representanten for Den Internasjonale Røde Kors Komiteen (ICRC) i Suleimaniya mente at det først og fremst var irakiske myndighetsrepresentanter og representanter for det internasjonale nærværet i Irak som hadde grunn til å frykte for sin sikkerhet, men at sikkerheten for disse gruppene var vesentlig bedre i Kurdistan enn i resten av Irak. ICRC har redusert sin virksomhet i samme skala som FN i sør, men har i nord beholdt relativt flere enn det FN har gjort.

Representanter for de kurdiske myndighetene hevdet at de har sikkerhetssituasjonen i de kurdiske områdene under kontroll. De samarbeider med amerikanerne, men er ikke avhengige av amerikanerne for å opprettholde sikkerheten for innbyggerne i de områdene som har vært under kontroll av kurderne siden 1991. Kurdiske ledere ga uttrykk for en positiv holdning til amerikanerne, og omtalte dem som samarbeidspartnere, tilretteleggere og rådgivere. De mente at amerikanerne har tillit til at kurdiske regionale myndigheter har evne til å ivareta egen sikkerhet. Delegasjonen kunne heller ikke se amerikanske soldater operere i de områdene som har vært under kurdisk kontroll siden 1991.

I de kurdiske områdene som inntil krigen var under kontroll av Saddam Husseins regime inkludert byene Mosul og Kirkuk, er situasjonen noe annerledes. Elven Tigris deler Mosul i en arabisk og en kurdisk del. Det er imidlertid etablert en felles administrasjon i byen hvor guvernøren er araber og viseguvernøren er kurder. Også assyrere og turkmenere er representert i ledelsen av byen. I Kirkuk og de øvrige områdene hevder kurdiske myndigheter at de har full kontroll og sikkerheten for innbyggerne er god. Men det amerikanske nærværet der og i Mosul er større, og delegasjonen var selv vitne til at amerikanske soldater gikk til aksjon mot en bil under innkjørselen til Mosul.

En representant for sikkerhetstjenesten i Suleimaniya opplyste at terrororganisasjonen Ansar al-Islam har gjennomført kun en aksjon i de kurdiske områdene etter krigen. Det skjedde den 30. august da nestkommanderende i sikkerhetstjenesten i Suleimaniya ble drept i et bakholdsangrep da Ansar-medlemmer tilsynelatende ville forhandle om betingelser for overgivelse.

Når det gjelder personer med tilknytning til Saddam Husseins regime, opplyste kurdiske myndigheter at bare de som i kraft av sine posisjoner under det forrige regimet begikk straffbare handlinger, vil bli straffeforfulgt. Viseguvernøren i Mosul opplyste at da kurdiske styrker inntok de kurdiske områdene som hadde vært under kontroll av det tidligere regimet, gikk mer eller mindre alle Ba`ath-medlemmer i dekning. De aller fleste kom fram igjen da det ble klart at bare personer ansvarlig for straffbare handlinger ville bli arrestert. Viseguvernøren avviste at det har forekommet lynsjing eller drap i Mosul på personer knyttet til det tidligere regimet.

Det var en samlet oppfatning blant kurdiske representanter at kurdere ikke bør avstå fra å vende hjem av sikkerhetshensyn, og at det i dag ikke er noen kurdere som trenger beskyttelse utenfor Irak. Det kan i denne sammenhengen opplyses at UNHCRs kontor i Damaskus etter krigen ikke har blitt oppsøkt av irakiske borgere som ønsker å registrere seg som flyktninger.

Delegasjonens samlede inntrykk basert på observasjoner og informasjon fra et bredt spekter av kilder er at sikkerhetssituasjonen i området i dag er minst like god som den var før krigen. Dette ble bekreftet av delegasjonens svenske medlemmer som også var på "fact-finding" i Nord-Irak i oktober 2002.

Den humanitære situasjonen - helse

Situasjonen for helsevesenet i Kurdistan og tilgangen på medisiner og utstyr ble tatt opp med tre samtalepartnere i Erbil, ministeren i Ministry of Health and Social Affairs i Kurdistan Regional Government (KRG), den svenske hjelpeorganisasjonen Qandil og International Organization for Migration (IOM), samt ministeren i Ministry of Relations and Cooperation i Suleimaniya.

Helsevesenet

Offentlige sykehus og klinikker eies av staten og administreres av regionale kurdiske myndigheter. Det finnes også private sykehus og klinikker.

Det er 12 sykehus i provinsen Erbil, hvorav fem i selve byen. To er allmenne sykehus med 400 senger hver. De øvrige er en kvinneklinikk, et militærpsykehus og en legevakt. I provinsen Dohuk er det sju sykehus, hvorav to i selve byen. Det finnes ellers 160 helseklinikker i provinsen Erbil og 100 i Dohuk.

Det er 25 sykehus i provinsen Suleimaniya. Delegasjonen fikk ikke informasjon om hvor mange helseklinikker som finnes på landsbygda, men generelt er ikke forholdene der dårligere enn i de øvrige kurdiskkontrollerte områdene.

Det psykiatriske helsetilbudet i Kurdistan er meget begrenset. I Erbil by finnes tre psykiatere, i Dohuk by en og i Suleimaniya by to. Disse fem er knyttet til universiteter og sykehus.

Psykologer finnes, men de er få. Det finnes psykiatriske avdelinger på flere sykehus, men ikke noe hjem for kronisk sinnslidende. Den eneste institusjonen for sinnslidende i Irak finnes i Bagdad.

Kurdistan har tre universiteter med medisinsk fakultet. I Erbil finnes også utdanning innen sykepleie, tannmedisin og farmasi og i Suleimaniya innen sykepleie og tannmedisin.

Ifølge helse- og sosialministeren i KRG er det en prioritert oppgave å oppgradere og modernisere helsevesenet og styrke båndene til helseministeriet i Bagdad. Helsevesenet i Kurdistan fungerer, men det er mangelfullt og gammeldags på mange områder. Selve grunnutdanningen av leger og annet helsepersonell er tilfredsstillende, men det er et stort problem at man i mange år ikke har hatt anledning til å ta del i internasjonal forskning eller kunnet sende personell til utlandet for videreutdanning. I tillegg er det stor mangel på spesialister ettersom de fleste av de man hadde, har forlatt Irak og bosatt seg i vestlige land.

Ifølge ministeren i Ministry of Relations and Cooperation i Suleimaniya er offentlige sykehus nedslitte og overfylte og tilgangen på medisiner er ustabil. Situasjonen for helsevesenet viser imidlertid tegn til bedring, og universitetene utdanner en rekke leger og annet medisinsk personell.

Ifølge en representant for Qandil er verken utdanning, bøker eller andre fasiliteter blitt oppgradert på mange år. Det er stor mangel på moderne teknologi og vedlikehold av medisinsk utstyr.

Det er bygget nytt sykehus i byen Halabja (i provinsen Suleimaniya, nær grensen til Iran) med 100 senger, god standard og eget velleholdsbudsjett. Sykehuset vil sannsynligvis dekke lokalbefolkningens primære behov de neste 20 årene.

Helsesituasjonen

Helsesituasjonen er stort sett den samme i de tre kurdiskkontrollert provinsene Dohuk, Erbil og Suleimaniya. Generelt er situasjonen bedre enn på nittitallet og bedre enn i resten av Irak. Som eksempler viste helse- og sosialministeren til at underernæring blant barn har gått betydelig ned. Malaria var inntil 1994 et stort problem i Kurdistan med 4 000 tilfeller bare i Erbil det året. I 2002 var tallet mindre enn 100. Det er ikke registrert tilfeller av kolera siden 1999, og ingen tilfeller av polio siden 1998. Alle barn, også de på landsbygda, blir vaksinert. Spedbarndødeligheten, antall barn som dør før de fyller fem år, og kvinner som dør i fødsel, er langt lavere i Kurdistan enn i resten av Irak. Ministeren fremholdt at denne positive utviklingen er et resultat av en bevisst satsing fra regionale myndigheter. Vannkvaliteten i Kurdistan er også bedre enn i Sør-Irak. HIV og AIDS er praktisk talt ukjent. Det er registrert ett HIV tilfelle i Mosul og to i Kirkuk. I de kurdiske selvstyreområdene er det ikke registrert noen tilfeller, og det forgår en systematisk sjekking av blodgivere. Bruk av narkotika er svært begrenset, og Kurdistan kan ikke sies å ha et narkotikaproblem.

Medisiner og medisinsk utstyr

Legebehandling og medisiner er gratis i det offentlige helsevesenet. Returnerte flyktninger får automatisk de samme rettigheter til behandling og medisiner som den øvrige befolkningen.

Tilgjengeligheten av medisiner varierer. Det er problemer med forsyninger, transport og distribusjon. Helsevesenet har heller ikke tilstrekkelig med sykebiler og medisinsk utstyr, og mangler reservedeler til det utstyret som finnes.

I det private helsevesenet er det større tilgang på medisiner, men de er dyre og kvaliteten er varierende. Det produseres ikke medisiner i Kurdistan, og det finnes ingen laboratorier som kan kontrollere medisiner som importeres av det private helsevesenet. Det foreligger imidlertid forslag om å starte produksjon av medisin i privat regi i Kurdistan. Myndighetene er positive til forslaget.

Ifølge en representant for hjelpeorganisasjonen Qandil er medisiner, utstyr og ulike medisinske undersøkelser lettere tilgjengelig i det private helsevesenet enn i det offentlige. Tjenestene i privat sektor kan være bedre, men generelt har de mer ujevn kvalitet enn i det offentlige. Det er ellers vanlig at kurdere som har råd til det, reiser til Syria eller Iran for medisinsk behandling som ikke finnes i Kurdistan.

Kurdistan Redd Barna betaler for helsetjenester til barn som er tilknyttet organisasjonens ulike prosjekter, når det er behov for private tjenester. Hvis det er nødvendig, sendes barna til et av nabolandene for behandling. Redd Barna betaler da kostnadene.

IOM har etter krigen startet et prosjekt med sikte på å hjelpe pasienter som ikke kan behandles i Kurdistan, slik at de kan få den nødvendige behandlingen i utlandet.

Menneskerettighetssituasjonen - særlige grupper

Kvinner

Kvinnens stilling i det kurdiske samfunnet, kvinneverett og beskyttelse for utsatte grupper ble tatt opp med viseguvernøren i Mosul, lederen for et kvinnesenter, avisen Hawlati og partiet Kurdistan Islamic Union (KIU) i Erbil, tre kvinneorganisasjoner, Toilers Party, Den Internasjonale Røde Kors Komiteen (ICRC) og Norsk Folkehjelp i Suleimaniya.

På spørsmål om kvinners stilling og muligheter uttalte den kurdiske viseguvernøren i Mosul at etter hans oppfatning har kurdiske kvinner generelt bedre forutsetninger enn andre irakiske kvinner. Det kurdiske samfunnet er som resten av Irak, fortsatt preget av stammementalitet, tradisjon og sosial konservatisme, men til forskjell fra resten av Irak finnes det en aktiv kurdiske kvinnebevegelse som støttes av regionale myndigheter. Et uttrykk for kurdiske myndigheters vilje til å styrke kvinners stilling er at ca. 40 % av de ansatte i parlamentet i Erbil er kvinner.

Representanter for ledelsen i Toilers Party opplyste at politbyrået ikke har kvinnelige medlemmer. Kvinner har imidlertid andre høye posisjoner og sin egen organisasjon innen partiet. Representantene karakteriserte Kurdistan som et tilbakeliggende samfunn når det gjelder kvinners stilling, og at samfunnet beveger seg altfor langsomt fremover i så henseende. Partiet har programfestet like rettigheter for begge kjønn.

Ifølge en representant for det islamistiske KIU tror partiet sterkt på kvinners deltakelse. Det er tre kvinner i ledelsen og nesten halvparten av medlemmene er kvinner.

Khatuzeen Center for Social Action i Erbil er et opplærings- og aktivitetssenter for økonomisk vanskeligstilte kvinner. Senteret ble etablert i 2000 og har kafé, barnehage og utendørs lekeplass for barn og 15 ansatte, blant dem en kvinnelig psykolog. Regionale myndigheter er positive, og lederen opplyste at KRG støtter virksomheten fullt ut. US Aid finansierte etableringen og KRG bidrar med penger til husleie og lønn til de ansatte.

Senteret holder datakurs for kvinner med utdanning, lese- og skrivekurs for kvinner uten skolegang, kurs i søm for de som vil bidra til familiens økonomi (ved f.eks. å sy klær til sine barn), matlagningskurs og aerobicklasser. Ca. 100 kvinner besøker senteret hver dag og det er lange ventelister for å komme på kurs. Betingelsen for å delta i senterets aktiviteter er at man kommer fra vanskeligstilte områder av byen.

Ifølge lederen er fattigdom, liten utdanning og manglende bevissthet om egne rettigheter det største problemet for kurdiske kvinner. Samtidig mente hun at kurdiske kvinner er bedre stilt enn andre irakiske kvinner når det gjelder muligheter for deltakelse i det nye samfunnet som skal bygges etter Saddams fall. Etter 1991 har kurdiske kvinner organisert seg sosialt og politisk i en grad kvinner med annen etnisk bakgrunn i Irak ikke har gjort eller hatt anledning til. En kurdisk kvinne er medlem av den nye regjeringen i Bagdad. I forbindelse med arbeidet med ny grunnlov har kurdiske kvinner bidratt med en rekke forslag til fordel for en sekulær statsdannelse og et fritt og moderne samfunn i det nye Irak. De har også fremmet forslag om modernisering av personrettloven og straffeloven.

Ifølge lederen er mishandling ikke noe tema på senteret så langt, da ingen kvinne hittil har tatt opp temaet. Lederen mente dette er et spørsmål om tid og tillit og at vold i ekteskapet kan bli et tema på sikt. Voldsutsatte kvinner kan henvende seg til beskyttelsessenteret Khanzad's House, det eneste i sitt slag i Erbil. Khanzad's House ble etablert av kvinner i KDP og andre kvinneorganisasjoner. Det skal til enhver tid være mellom seks og 10 kvinner i dette senteret som støttes av den tyske hjelpeorganisasjon WADI.

På spørsmål om virkninger av at loven om æresdrap ble endret i provinsene Erbil og Dohuk i august 2002², svarte lederen at hun ikke kunne svare på det fordi hun ikke hadde tilstrekkelige opplysninger. Hun hadde imidlertid merket seg at det er mer offentlighet enn før rundt dette temaet og at aviser av og til skriver om det.

Ifølge redaktøren i Hawlati er avisen opptatt av bevisstgjøring rundt kvinnespørsmål, og har flere kvinnelige journalister blant sine ansatte. Det skrives mye om behovet for utdanning, kvinner oppmuntres til å gå inn i politikken, og det gis spalteplass til kvinner som ønsker å si sin mening på trykk. Avisen skriver også om æresdrap, tvangsekteskap og kvinner som begår selvmord, uten at det har medført problemer for avisen. Redaktøren kjente ikke til at noen er dømt for æresdrap i provinsen etter lovendringen i august 2002.

Women Information and Cultural Center ble etablert i 1997 og har sitt hovedkontor i Suleimaniya. Alle de 25 ansatte er kvinner. Organisasjonen arbeider med informasjon, gir ut

² I provinsen Suleimaniya ble en tilvarende lovendring gjort i 2001. Endringen innebærer at såkalt æresdrap er å anse som ethvert annet drap i strafferettslig sammenheng.

en avis to ganger i måneden, lager radio- og TV programmer og arrangerer seminarer. En jurist er tilknyttet hovedkontoret.

Organisasjonen har ulike prosjekter for kvinner i 52 landsbyer som tar sikte på bevisstgjøring ("awareness programs") og helseprosjekter. Virksomheten støttes av utenlandske hjelpeorganisasjoner, og får også noe støtte fra utenlandske regjeringer. Ifølge lederen har kurdiske kvinner gode fremtidsmuligheter takket være de mange kvinneorganisasjonene og fordi kurdiske regionale myndigheter er positivt innstilt.

Organisasjonen har ikke eget beskyttelsessenter, de ansatte tar isteden kvinner som trenger et tilfluktssted med seg hjem. "Our homes are sheelters," som en av representantene uttrykte det. Etter loven kan menn som mishandler sin hustru, bli dømt og dessuten risikere å måtte betale erstatning. Organisasjonens representanter mente disse reaksjonsmulighetene vil kunne ha en preventiv effekt.

Æresdrap diskuteres offentlig i Kurdistan, og både kvinneorganisasjoner og Hawlati skriver om det. Statistikk viser at det er tre ganger så mange æresdrap i rurale områder som i urbane strøk. I byer skjer de fleste æresdrap i bydeler hvor befolkningen er innflyttere fra landsbygda og hvor miljøet er tradisjonelt og konservativt. Det har vært flere æresdrap i en slik bydel i Suleimaniya i 2003. Endring av loven har hatt en viss effekt, men ikke mye. Det finnes eksempler på at far, brødre og fettere er dømt til livstid for æresdrap, men dommene er ikke rettskraftige.

På spørsmål om det finnes noen offentlig meklingsinstans, ble det opplyst at det finnes et slags offentlig forliks- og meklingsråd, underlagt Bureau for Social Affaires som igjen er underlagt Ministry of Justice i Suleimaniya. Denne instansen har kompetanse til å løse eiendomstvister og konflikter mellom og innen familier utenfor domstolsapparatet.

ASUDA - Combating violence against women ble etablert i 2000 i Suleimaniya. Organisasjonen er partipolitisk uavhengig. Norsk Folkehjelp og US AID gir økonomisk støtte til virksomhet og drift. PUKs regionale regjering bidrar med penger til vaktholdet. ASUDA jobber med bevisstgjøring, gir beskyttelse til voldsutsatte kvinner og samler inn data om f.eks. æresdrap. To jurister, en mann og en kvinne, gir rådgivning til kvinner som ber om det.

Lederen av ADUDA mente at situasjonen for kvinner i Kurdistan er vanskelig. Mange er utsatt for overgrep og vold i familien, og en rekke kvinner blir hvert år ofre for æresdrap. ASUDA driver et beskyttelsessenter med plass til 15 kvinner og barn.

Cultural Center for Learning Women ble etablert i 1996 i Suleimaniya. Organisasjonen er partipolitisk uavhengig og støttes økonomisk av en tysk organisasjon. I tillegg til hovedkontoret har den et senter i Germia. Kun kvinner får jobbe i organisasjonen.

Hovedkontoret har kafé, barnehage og bibliotek og organiserer sosiale aktiviteter, bevisstgjøringkurs, datakurs og lese- og skrivekurs. En jurist gir rådgivning ved behov. Organisasjonen har også prosjekter innenfor helse og juridisk rådgivning for kvinner som sitter i fengsel.

I Khanaqin by har organisasjonen ulike prosjekter innenfor helse, juridisk rådgivning og forsoningsarbeid mellom arabere, turkmenere og kurdere. Det arrangeres også kvinneseminarer. Ifølge lederen er bedring av kvinners økonomiske stilling og bevisstgjøring av menn helt avgjørende for en bedre fremtid for kvinner i Kurdistan og ellers i Irak.

Ifølge en representant for Norsk Folkehjelp har vold mot kvinner økt i de senere årene. De politiske forholdene og det økonomisk og sosiale presset i det kurdiske samfunnet har medført sterkt press på mansrollen. Mange mennesker er blitt revet opp fra hjemstedene sine som følge av krigshandlinger, Anfal-kampanjen³ og arabiseringsprogrammet til Saddam Hussein. Det skal være ca. 800 000 internt fordrevne i de tre selvstyrte provinsene. Disse hendelsene og den generelle moderniseringen av det kurdiske samfunnet mente representanten har ført til økt kontrollbehov hos kurdiske menn. Kvinner har støtte i lovverket, men håndhevelse av loven i et samfunn med sterke patriarkalske trekk er vanskelig. Kvinner skal ha mye støtte for å kunne gjøre nytte av loven. Det økte konfliktnivået mellom kjønnene har også ført til en økning i antallet kvinner som begår selvmord ved å sette fyr på seg selv.

Norsk Folkehjelp støtter et nylig etablert kvinnesenter i landsbyen Diana hvor det bor både kristne og muslimer. Deler av befolkningen har tidligere vært flyktninger i Iran, og området er sosialt svært konservativt. Senteret er det første i sitt slag i Diana, og vil være et møtested for kvinner med vekt på sosiale aktiviteter og ulike opplæringstiltak og kurs.

I tillegg til beskyttelsessenteret som drives av ASUDA finnes to til i Suleimaniya. ARAM drives av PUK og fokuserer på kvinner som er utsatt for eller truet med fysisk vold og seksuelle overgrep. NAWA, som hovedsaklig finansieres av den tyske organisasjonen WADI, retter seg spesielt mot kvinner som er psykososialt traumatisert.

Kvinner i fengsel

Ifølge en representant for Internasjonale Røde Kors i Suleimaniya sitter straffedømte kvinner og ungdomskriminelle i et eget fengsel administrert av Ministry of Social Affairs i Suleimaniya. I Erbil sitter kvinner og ungdomskriminelle i fengsel administrert av Ministry of Health and Social Affairs. Etter representantens oppfatning er forholdene i fengslene akseptable.

Etniske og religiøse minoriteter

Delegasjonen besøkte byen Mosul⁴ i provinsen Ninive hvor befolkningen er sammensatt av flere etniske og religiøse grupper. Mosul var under Saddam Husseins kontroll frem til den amerikanske invasjonen i mars 2003, og er den av byene i Nord-Irak med størst arabisk befolkning.

Spørsmål om forholdet mellom de etniske gruppene ble tatt opp med viseguvernøren samt lederen av Assyrian Democratic Movement (ADM) i Mosul. Spørsmål vedrørende den kristne minoriteten og forholdet til kurdiske regionale myndigheter og den muslimske

³ Anfal-kampanjen; Saddam Husseins folkemord mot kurderne i Nord-Irak i 1988.

⁴ Ca. 75 % av høyere offiserer i den tidligere republikanergarden kom fra enten Mosul eller Saddam Husseins hjemby Tikrit. Den arabiske samfunnet i Mosul anses for å ha vært et sterkt støttepunkt for Saddams regimet.

majoritetsbefolkningen generelt ble tatt opp med lederen av ADM i Mosul, den assyriske ministeren for industri og energi i KRG samt representanter for ADM i Erbil. Situasjonen for minoriteten mandeere ble tatt opp med en vestlig diplomatisk kilde i Amman.

I byen Mosul bor det ca. 1 250 000 mennesker. Etniske arabere utgjør majoriteten med ca. 52 %. Ca. 40 % er kurdere, ca. 4 % er kristne assyrere og ca. 4 % er turkmenere. Det finnes ingen landsbyer hvor det bare bor turkmenere, de bor spredt i byer og landsbyer. Yezidene⁵ dominerer distriktene Sinjar og Schehan hvor de utgjør ca. 70 % av befolkningen. De øvrige 30 % er muslimske kurdere.

Provinsen Ninive har mer enn 3 millioner innbyggere. Assyrere utgjør ca. 10 % av den samlede befolkningen, og det finnes sju landsbyer hvor det bare bor kristne. I området mellom Erbil og Mosul bor det nesten bare kurdiske shia-muslimere. Disse tilhører Shabak-stammen som innvandret fra Iran for ca. 500 år siden.

Assyrere

Ifølge lederen av ADM har assyrerne i og rundt Mosul ingen problemer med yezidene eller andre lokale kurdere og arabere. Det har imidlertid vært problemer med arabere fra Sør-Irak som flyttet til området som ledd i Saddam Husseins arabiseringsprogram.

Assyrere hadde problemer i Basra på forsommeren. Det ble skutt mot en kirke, og to ble drept angivelig fordi de solgte alkohol. Situasjonen roet seg etter det, og lederen hadde ikke hørt om flere problemer i Basra. I Bagdad er ikke kristne mer utsatt enn andre. Mer enn 600 000 assyrere bor i Bagdad. Mange av dem har eiendommer i Dohuk og Mosul hvor familiene opprinnelig kommer fra. Til sammen bor det mer enn én million assyrere i Irak.

Mange assyrere har emigrert til vestlige land fra Irak, Iran, Syria og Tyrkia. Det bor mellom 400 000 og 500 000 assyrere i USA, fortrinnsvis i Detroit, California og Chicago. Assyriske samfunn finnes også i Sverige, Frankrike, Belgia, Tyskland og Storbritannia. "All of us here have someone somewhere," som en av representantene uttrykte det. Assyrere er godt organisert i vestlige land.

I byen Erbil bor det ca. 15 000 kristne. Det er tre assyriske ministre i KRG. Etter 1992 har assyrerne etablert egne privatskoler og utgir bøker på sitt eget språk, *syriac*⁶. Ca. 3 500 elever har syriac som undervisningsspråk og kurdisk, arabisk og engelsk som fremmedspråk. Tre videregående skoler er etablert i Erbil, Diana og Dohuk. Det assyriske nyttår, 1. april, feires med et stort karneval i Dohuk og Erbil.

ADM har kollektivt lederskap og er det største og ledende assyriske partiet. Det utgir en ukeavis på arabisk og syriac, og eier en lokal TV stasjon og seks lokale radiostasjoner i Dohuk, Bagdad, Kirkuk, Mosul, Zakho og Erbil.

Assyrerne betrakter seg som en egen etnisk gruppe. I forbindelse med ny grunnlov i Irak arbeider man for å bli anerkjent som en *assyrisk-kaldeisk* nasjonalitet, ikke bare som religiøs

⁵ Yezidene er etniske kurdere. Deres religion er en blanding av kristne, islamske og gammeliranske elementer.

⁶ Syriac eller aramaisk, et gammelt semittisk språk.

gruppe. Det planlegges en konferanse i Bagdad for assyrere fra hele verden høsten 2003 for å diskutere assyreres rettigheter i Irak.

Samtlige assyriske samtalepartnere understreket at de nå er imot emigrasjon. De ønsker å bevare denne gamle kristne kulturen i Irak og ser på assyrernes tilstedeværelse som et viktig innslag i befolkningen og viktig for utvikling av demokrati i Irak. Det er ikke ønskelig at vestlige land hjelper assyrere med å emigrere. ADM ønsker å hjelpe assyrere til å bli i hjemlandet og ønsker at så mange som mulig skal returnere nå som Saddam Hussein er borte. Reintreksjon mente de ikke vil være noe problem.

ADM har et godt forhold til Iran, og det er lett for assyrere å få tillatelse til å krysse grensen for familiebesøk eller medisinsk behandling i byen Orumiyeh.⁷ Det er ikke nødvendig med pass, kun ID-kort og anbefaling fra ADM. ADMs representant i Orumiyeh tar så kontakt med lokale iranske myndigheter som gir tillatelsen.

Mandeere

Spørsmål om mandeere⁸ ble tatt opp med en diplomatisk kilde i Amman. Kilden karakteriserte mandeere som "pre-kristne" ettersom de tror på Døperen Johannes, men ikke på Jesus. Det er ca. 100 000 mandeere i Irak. Majoriteten bor i Bagdad, resten i og rundt Basra. I Bagdad har mandeerne sitt tempel og sosiale senter i et eksklusivt område, nær et såkalt "high-security area". De ble behandlet svært pent av Saddam Hussein som offentlig omtalte dem som sine venner. Mandeerne på sin side oversatte sin hellige bok til arabisk og ga den til Saddam som gave. En del av dem var også medlemmer av Saddams sikkerhetsstyrker. Ifølge diplomaten er påstandene som mandeerne har fremsatt i vestlige land om at de var forfulgt av Saddam, helt uten rot i virkeligheten. Foreløpig har deres nære forhold til det tidligere regimet heller ikke gitt dem problemer som gruppe. Mandeere må etter krigen sies å være i samme situasjon som de kristne assyrere. Deres rettigheter som minoritet respekteres og situasjonen anses å være bra.

Barn

Spørsmål om hjelpetiltak for vanskeligstilte barn og deres familier ble tatt opp med viseministeren for Ministry of Health and Social Affairs i Erbil, Kurdistan Redd Barna,⁹ Norsk Folkehjelp og Women Information and Cultural Center i Suleimaniya.

Viseministeren opplyste at ca. 68 000 familier i provinsene Dohuk og Erbil får direkte økonomisk hjelp fra regionale myndigheter hver måned. Myndighetene har, sammen med en lokal kurdisk NGO som heter "New Life" opprettet prosjektet The Family Care Project som hjelper familier som av ulike grunner ikke klarer seg selv. Ca. 38 000 familier er med i prosjektet. Alle familier blir fulgt opp av en sosialarbeider. Hver sosialarbeider har ansvaret for 10 familier og har faste møter med disse to ganger i måneden. Sosialarbeiderne er organisert i grupper på 10 med en leder som rapporterer til Directorate of Family Care.

⁷ Det finnes en iransk assyrisk minoritet i Orumiyeh i provinsen Vest-Aserbajdsjan, nær grensen til Øst-Tyrkia.

⁸ *Manda* er arameisk og betyr visdom. Mandeere er den eneste gnostiske sekten som har overlevd fra senantikken.

⁹ Kurdistan Save the Children - Children's Fund

I tillegg til økonomisk hjelp håndterer prosjektet konflikter mellom familier og innen familier, f.eks. konflikter mellom ektefeller og incestsaker. Prosjektet driver også fire sentre for arbeidstrening og to sentre for gatebarn i Erbil. En undersøkelse for et par år siden viste at Erbil hadde mer enn 5 000 arbeidende gatebarn. I 2002 ble 600 av barna sendt på skolen og 15 til arbeidstrening. I den forbindelse måtte fedre og eldre brødre skrive under på at de ikke på nytt ville sende barna ut for å jobbe. Hvis det likevel skjedde, ville saken bli oversendt rettsapparatet. Ifølge viseministeren skyldes barnearbeidet ikke bare fattigdom, men at det i kurdisk kultur er en seiglivet og utbredt oppfatning at de som ikke jobber som barn ikke vil klare å jobbe skikkelig som voksne. Av den grunn sender også familier med tilfredsstillende økonomi sine barn ut for å jobbe.

Kurdistan Redd Barna har sitt hovedkontor i Suleimaniya, men er etter krigen også engasjert i Kirkuk og Bagdad. Organisasjonen får økonomiske bidrag fra flere hold. Den driver en rekke kulturhus og et stort ungdomssenter i Suleimaniya hvor barn og ungdom kan tilbringe fritiden med å delta i ulike kurs, f.eks. i musikk og sport, eller få opplæring i lesing og skriving. Senteret organiserer også ungdomsfestivaler.

En av de viktigste oppgavene for Redd Barna er å bidra til at barn og ungdom, som av ulike grunner er kommet bort fra sine foreldre, blir gjenforent med disse eller med annet familiemedlem som kan fungere som omsorgsperson. Organisasjonen kan, under forutsetning av at de gitte opplysningene er korrekte, spore opp identiteten og adressen til barn og deres familier over hele Kurdistan.

Redd Barna gir i 2003 økonomisk hjelp til 2 865 barn som enten er tilbakeført til sine familier eller er i en prosess hvor de er i ferd med å bli det. Dette er barn som har mistet sin far, men som har mor eller andre omsorgspersoner i live. De som ikke har familie eller slekt, blir plassert på barnehjem som har ansvaret for barnas helse og utdanning. Etter fylte 18 år er det andre institusjoner som kan ta seg av unge uten familie.

Gatebarn har vært et av Redd Barnas hovedprosjekter i flere år. For ca. åtte år siden var det registrert ca. 100 gatebarn i Suleimaniya, mange av disse var kriminelle og voldelige. I 2003 er alle borte fra gaten og miljøet der. Det finnes få nye gatebarn, spesialutdannet personale prøver å hjelpe disse barna. Suleimaniya har en egen ungdomsdomstol ("juvenile court") og egen politistasjon som tar seg av ungdom involvert i kriminalitet.

På spørsmål om seksuelt misbruk av barn, opplyste Redd Barna at organisasjonen arbeider med problemet. Temaet er uhyre sensitivt i det muslimske og konservative kurdiske samfunnet. For å hjelpe har Redd Barna utviklet et program som lærer barn om seksuelt misbruk og hvordan unngå det. Opplæringen foregår i flere kulturhus for barn og unge som organisasjonen driver.

Vold mot barn er straffbart. I Suleimaniya er det et eget politi som tar seg av slike saker. En forelder som beviselig mishandler sine barn, må i første omgang underskrive en forpliktende erklæring om ikke å gjøre det igjen. Hvis mishandlingen fortsetter, går saken videre til rettsapparatet.

På spørsmål om omfanget av tvangsekteskap, svarte representanten for Redd Barna at etter hans oppfatning er dette lite utbredt i den urbane befolkningen, særlig i Suleimaniya som han karakteriserte som mer sofistikert enn andre kurdiske byer. I tidligere tider var tvangsekteskap det normale. Det skjer fortsatt på landsbygda, men også der mente han antallet tvangsekteskap går ned. Utdanning og bevisstgjøring, samt adgangen til verden utenfor via mobiltelefoner, TV og Internett har gjort kurdiske jenter mer bevisste og bedre i stand til å motstå tvangsgifte.

På spørsmål om hvilke muligheter returnerte flyktningbarn har til skolegang, svarte representanten for Redd Barna at i Suleimaniya finnes en engelskspråklig skole som tar i mot kurdiske barn som har vendt hjem fra utlandet. Dette er en meget god skole med velkvalifiserte lærere. Høsten 2003 har skolen 150 elever hvorav 15 har returnert fra utlandet. Barn og unge vil ellers være henvist til vanlige skoler.

En representant for Women Information and Cultural Center opplyste at organisasjonen gir økonomisk hjelp til foreldreløse barn slik at de kan ta utdanning. Organisasjonen gir også en viss økonomisk hjelp til universitetsstudenter av begge kjønn slik at de kan fullføre sin utdanning.

Islamister

Islamistenes stilling og innflytelse ble tatt opp med partiet Kurdistan Islamic Union (KIU) i Erbil, partiene Kurdistan Democratic Party (KDP) og Patriotic Union of Kurdistan (PUK), avisen Hawlati og representanter for kvinneorganisasjoner i Erbil og Suleimaniya.

Ifølge representantene delegasjonen møtte, er KIU et moderat islamistisk parti og tilhenger av dialog, pluralisme, kvinnelig deltakelse og ytringsfrihet. Partiet har ikke *jihad* (hellig krig) i sitt politiske program og er motstander av voldelige metoder.

KIU har etablert seg i en rekke byer i Kurdistan og har lokale TV-stasjoner i Suleimaniya, Erbil, Halabja og Ranja. Justisministeren i KRG er fra KIU. Etter Saddams fall har partiet også etablert seg utenfor Kurdistan, i Mosul, Bagdad og Kirkuk. Partiet har deltatt i alle demokratiske prosesser siden 1991, sitter i Iraqi Governing Council, har en minister i den nye regjeringen i Bagdad og har et medlem blant de som arbeider med forslag til ny grunnlov. Partiet har også representasjon i Syria, Iran, Tyrkia, Storbritannia og Sverige.

Ifølge representantene har KIU et godt forhold til alle partier i Kurdistan. Partiet deltar som eneste islamske parti i en fempartigruppe sammen med kristne, kommunister og sosialdemokrater. De mente at KIU har god oppslutning i deler av befolkningen og viste til at de ved lokalvalgene i 2000 fikk ca. 22 % av stemmene og ca. 40 % av stemmene ved studentvalget. På delegasjonens spørsmål om antallet medlemmer svarte representantene at det kunne de ikke oppgi fordi medlemstallet er hemmelig.

Representantene opplyste at de får sine politiske prinsipper fra egen forståelse av islam "islam is in our hearts" som en uttrykte det, og hevdet at de ikke er under innflytelse fra religiøse grupper eller krefter utenfor Irak. De mente også at KIU kan ha en modererende innflytelse på voldelige islamske grupper. På spørsmål om medlemmer av Ansar al-Islam etter krigen har endret politisk oppfatning og meldt seg inn i KIU, svarte de benektende.

Representantene understreket at KIU er et kurdisk parti som ønsker et demokratisk, pluralistisk og føderalt system i Irak. Et slikt system vil også løse nasjonalitetsproblemene i landet. Partiet vil ikke at religionen skal tvinges på folket, og er bare tilhenger av et islamsk styre hvis majoriteten av folket ønsker det.

Derimot ønsker ikke partiet en felles sekulær familie Lovgivning for alle borgere. KIU ønsker at familieleven skal reguleres av religiøs tilhørighet og at den for muslimene skal baseres på islamsk lov, *sharia*, fordi dette er Allahs lov og dermed uforanderlig. KIU er også i prinsippet for innføring av *huddud*-bestemmelsene i islamsk straffelov, men bare hvis flertallet av folket ønsker det. På delegasjonens spørsmål om de harde straffereaksjonene i *huddud* (som pisking, dødsstraff ved steining og avhugging av hender) hevdet representantene at islamsk lov er ment å virke forbyggende og hindre folk i å begå forbrytelser. I et ekte islamsk samfunn vil det derfor være svært få lovbrudd og lite behov for de strenge straffereaksjonene.

På spørsmål om partiet driver egne velferdsprogrammer, opplyste representantene at medlemmer av KIU jobber i islamske organisasjoner som driver velferdsprogrammer.¹⁰ Organisasjonene bygger moskeer, sykehus og skoler og deler ut mat til de fattige, særlig under Ramadan.

På spørsmål om kvinnebevegelsen føler press fra islamister, svarte lederen av Khatuween Center for Social Action i Erbil at situasjonen er merkbart bedre enn på slutten av nittitallet. Det er slutt med at islamister skremmer jenter i skolene med dommedag og helvete for å få dem til å dekke seg til på islamsk vis. Vestlig kledde jenter blir ikke lenger trakassert og utsatt for syreangrep (syre i sprøyter, stukket inn under klærne) på gater og markeds plasser. Nylig ble det avholdt en tre dagers kvinnekongress hvor man for første gang hadde kunnet snakke helt fritt, også om religion. Alle aviser og TV dekket kongressen, og navnet "Empowering Women again" hadde vakt stor oppmerksomhet. Islamister deltok ikke på kongressen, de var heller ikke invitert.

Verken lederen selv eller kvinnesenteret har noen gang mottatt trusler. Ifølge lederen er det i Kurdistan i dag fullt mulig å uttale seg kritisk mot religion så lenge det skjer på en "myk" måte. På spørsmål om forskjeller mellom kristne og muslimske kvinner svarte lederen at kristne kvinner ikke dekker håret og omgås menn i større grad enn muslimske kvinner. Kristne kvinner står under KRGs beskyttelse, i likhet med resten av det kristne samfunnet i Erbil. Da det for noen år siden var et angrep på en kirke i den kristne bydelen, gikk KRG sterkt ut og gjorde det helt klart at slike ugjerninger overhode ikke vil bli tolerert.

På spørsmål om forholdet til islamistene svarte lederen for Women Information and Cultural Center i Suleimaniya at organisasjonen av og til har problemer med islamister i landsbyer hvor de driver kvinnerettede prosjekter. Flere prosjekter ble for noen år siden utsatt for bombeattentater. Nåværende problemer er først og fremst av sosial art da landsbyene er svært konservative områder hvor tradisjonelle verdier og lokale religiøse ledere står sterkt.

¹⁰ Det ble fra KIUs side ikke opplyst hvem som finansierer velferdsprogrammene. Delegasjonen stilte heller ikke spørsmål om dette. Andre samtalepartnere hevdet at pengene hovedsakelig kommer fra Saudi-Arabia og andre islamske nettverk.

Ifølge redaktøren for Hawlati i Erbil har avisen ingen problemer med islamister. Avisen publiserer deres synspunkter på samme måte som sekulære og liberale. Trakassering av vestlig kledde jenter mente han har stoppet. Islamistenes rolle er mindre viktig enn før og oppslutningen har gått tilbake. Redaktøren ville imidlertid ikke utelukke at islamister vil opptre udemokratisk og voldelig hvis de i fremtiden får reell politisk makt.

Ifølge redaktøren har Hawlati i Suleimaniya heller ikke opplevd trusler fra islamister. Forholdet har tvert i mot hele tiden vært godt. Det er redaksjonens linje at islamistene ikke bør forbys eller ekskluderes, men gis anledning til å delta i politikken og samfunnet ellers på demokratiske premisser.

Flere representanter for kurdiske regionale myndigheter mente at alle islamister i Kurdistan er *wahhabitter*¹¹ og potensielt farlige, og at alle islamske grupper i praksis fungerer som barnehage ("kindergarden") for islamsk fundamentalisme. Det gjelder også lovlige islamske partier som offisielt ikke har *jihad* i sitt politiske program. Flere representanter hevdet at islamske partier og grupper taler med to tunger, og at de overfor vestlige representanter bevisst skjuler sine egentlige politiske mål om en fremtidig fundamentalistisk islamsk stat i Irak.

Delegasjonen kunne observere at mange kvinner i Suleimaniya ikke bar det muslimske hodeplagget *hijab* og gikk vestlig kledd. Byen har også mange brennevinsbutikker som er svært synlige, med vinduer og dører av glass. I flere sto brennevinsflaskene utstilt i vinduet. Byen har også en rekke videobutikker, fotoforretninger og frisørsalonger med bilder av kvinner som fremstår som "uislamske". Ifølge representanter for kurdiske myndigheter er dette synlige bekreftelser på at islamistene verken har politisk makt til å hindre utfoldelse de misliker, eller utgjør en trussel mot lov og orden i hverdagen.

PKK

Delegasjonen var på forhånd kjent med at det fortsatt er soldater fra tyrkiske PKK¹² i fjellene mellom provinsen Dohuk og Tyrkia og provinsen Suleimaniya og Iran. Spørsmål om PKKs tilstedeværelse i Kurdistan etter Saddams fall ble tatt opp med viseguvernøren samt lederen av ADM i Mosul, Ministry of Interior og UNHCR i Erbil og ICRC i Suleimaniya.

Ifølge samtalepartnerne er det fortsatt noen tusen PKK soldater i fjellområdene, sannsynligvis ca. 4 000. De holder seg i ro, har ingen militær aktivitet på irakisk jord og anses ikke for å være et sikkerhetsproblem. Det finnes flere leire for tidligere PKK-soldater og deres familier. Til sammen bor det mellom 6 - 7 000 mennesker i disse leirene som administreres av kurdiske myndigheter. Dette er mennesker som ikke vil eller ikke kan returnere til Tyrkia uten fare for straffereaksjoner fra tyrkiske myndigheter. Dessuten aksepterer ikke PKK at noen forlater organisasjonen. De av medlemmene som rømmer og overgir seg til kurdiske myndigheter, blir etter et kort fengselsopphold plassert i leirene.

¹¹ Wahhabitter, ortodokse og strengt konservative muslimer.

¹² PKK er forkortelsen for Partiya Karkeren Kurdistan - Det kurdiske arbeiderpartiet.

Kommunister

De ulike kommunistpartiers stilling i de kurdiske områdene og ellers i Irak ble tatt opp med en vestlig diplomat i Jordans hovedstad Amman og tre samtalepartnere i Suleimaniya, Toilers Party, Kurdistan Communist Party og redaktøren i avisen Hawlati.

Under Saddam var det dødsstraff for å være medlem av Iraqi Communist Party, og ifølge den diplomatiske kilden mistet partiet mange folk under det tidligere regimet. Ideologisk er kommunistpartiet nærmest å regne for et sosialdemokratisk parti, og det er det eneste i Irak med demokratisk valgte ledere. Partiet har etter krigen etablert seg i en rekke byer i hele landet, også i Sør-Irak. Partiet er meget aktivt, profilerer seg bl.a. på krav om større rettigheter for kvinner, og er det eneste partiet i tidligere regjeringskontrollert Irak som har en egen kvinneorganisasjon. Problemet for kommunistene er imidlertid at partiet er uten politisk makt og helt mangler innflytelse hos de som bestemmer i dagens Irak.

Ifølge representanter for Kurdistan Communist Party ble moderpartiet Iraqi Communist Party stiftet i 1934. Det begynte sin virksomhet i Sør-Irak og har tradisjonelt hatt støtte fra mange shia-muslimske arabere. Partiet etablerte seg i Kurdistan i 1940-årene. Kurdistan Communist Party ble etablert i 1994 som en kurdisk gren av den tradisjonelle kommunistpartiet og samarbeider nært med Iraqi Communist Party. Kurdistan Communist Party har et godt forhold til andre partier i Kurdistan, og har forbindelser med kommunistpartier i utlandet.

Representanter for Toilers Party opplyste at partiet hadde kontor i Erbil frem til 1996 da Saddam Husseins styrker rykket inn i Erbil med KDPs godkjennelse.¹³ Etter 1996 har ikke KDP gitt Toilers Party tillatelse til å ha kontor i byen på grunn av den sterke kritikken partiet rettet mot KDP for (det kortvarige) samarbeidet med Saddam Hussein under kampene om Erbil. Toilers Party ser ikke på manglende representasjon i Erbil som et alvorlig problem. ”We have not raised this as a serious problem, Kurdistan does not need that kind of problems right now” som en av representantene uttrykte det. Partiet får offentlig økonomisk støtte og er representert i parlamentet og i den PUK-dominerte regjeringen i Suleimaniya. Forholdet til øvrige partier i de kurdiskkontrollerte områdene er godt, og partiet er med i en fempartigruppe som jobber for forsoning i Kurdistan. Øvrige partier i gruppen er ADM, KIU, WCPI og Kurdistan Socialist Democratic Party (KSDP).

På spørsmålet om partiet Worker Communist Party of Iraq (WCPI) ble det opplyst at dette er en meget liten gruppe i Suleimaniya, maksimum 15 personer. Etter konflikten med PUK i 2000 har ikke WCPI hatt kontor i Suleimaniya. Ifølge representantene for Kurdistan Communist Party har deres parti i dag svært liten kontakt med WCPI, men stilte opp da utsatte medlemmer trengte beskyttelse i konflikten med PUK i 2000. Representantene hevdet at WCPI bare hadde seg selv takke for konflikten i 2000, partiet påførte seg selv unødige problemer ved ikke å ta hensyn til andres politiske oppfatning og ved ikke å vise respekt for de kulturelle og religiøse holdningene i Kurdistan. Representantene kjente ikke til at medlemmer av WCPI sitter i fengsel i dag, eller at noen var blitt arrestert etter sommeren 2000. Etter deres oppfatning sitter ingen kommunister som politiske fanger i de kurdiskkontrollerte områdene.

¹³ Dette skjedde i forbindelse med kamper mellom KDP og PUK.

Ifølge redaktøren i Hawlati er WCPI offisielt ulovlig i Suleimaniya, og partiets kvinnehus er fortsatt stengt. I praksis er partiet likevel til stede og har en viss aktivitet, for øvrig uten at PUK har grepet inn. Medlemmer av WCPI skriver av og til artikler i Hawlati uten at det har medført problemer, verken for avisen eller for medlemmene.

Ifølge redaktøren i Hawlati i Erbil har WCPI gjenåpnet sitt kontor i byen i 2003, etter at kontoret ble stengt i 2002. Partiets avis gis ut i Erbil. Etter krigen har WCPI også åpnet et lite kontor i Nasiriyah (i Sør-Irak) og i Bagdad, og har organisert små demonstrasjoner.

De-arabisering

Spørsmål rundt de-arabiseringen etter Saddam Husseins fall ble tatt opp med viseguvernøren i Mosul, Assyrian Democratic Movement (ADM) i Mosul og Erbil, bistandsorganisasjonen Qandil og viseministeren for Ministry of Humanitarian Aid and Cooperation i Erbil.

Ifølge ADM i Mosul ble også mange assyrere ofre for Saddam Husseins deportasjons- og arabiseringspolitikk. Ennå vet man ikke hvor mange assyrere som har krav på å få tilbake hus og eiendommer. Etter ADMs syn bør problemene løses på lovlig vis og man venter på etableringen av juridiske prosedyrer.

Ifølge representanter for Qandil vil amerikanerne (Coalition Provisional Authority - CPA) ha et nasjonalt program for de-arabisering. Men på landsbygda er i praksis mange av problemene allerede løst. For eksempel i områdene rundt Makhmur med 182 landsbyer oppsto det etter krigen bare én konflikt, og den er løst. Det har vist seg enkelt å løse landtvister i landsbyer fordi lokalbefolkningen alltid vet hvem som har eiendomsretten til jorda.

I områdene langs den ”grønne linjen” som før krigen skilte kurdiskkontrollert område fra regjeringskontrollert område, ble alle kurderne tvunget vekk av Saddam Hussein. Etter at nær sagt alle hus ble ødelagt ble arabiske beduinfamilier flyttet inn, eller området ble brukt til militære formål. Beduinene forlot områdene før krigen, og fordrevne kurderne har kunnet flytte tilbake til sine eiendommer.

I byer, og særlig i Kirkuk har tilbakeføringen av eiendommer vist seg vanskeligere å løse. Det skyldes at mange kurdere under arabiseringen ble tvunget til å selge hus og eiendommer for en symbolsk sum. Araberne som overtok husene er i dag legitime eiere. De vil ikke flytte før de får økonomisk kompensasjon.

Viseministeren viste videre til at de fleste araberne som ble flyttet inn av Saddam Hussein, har forlatt områdene rundt Kirkuk. De tilfellene hvor arabere kjøpte hus på formelt riktig måte av fordrevne kurdere, vil bli løst ved hjelp av loven.

Stamme- og klankonflikter

Spørsmål om stamme- og klankonflikter ble tatt opp med en viseminister i Ministry of Health and Social Affairs i Erbil, en representant for Patriotic Union of Kurdistan (PUK) ved partiets kontor i Erbil og ministeren for Ministry of Relations and Cooperation i Suleimaniya.

Ifølge viseministeren er Erbil fortsatt et svært konservativt stammesamfunn, ”People live in the old structure” som han uttrykte det. Byen er, til tross for mer enn 700 000 innbyggere,

ingen storby i moderne forstand. Erbil består på sett og vis av mange landsbyer fordi folk fra samme landsby har dannet egne bydeler. Suleimaniya er en by med lengre historie som større by, og fremstår som mer moderne og med en mer urban befolkning.

Konflikter mellom klaner og familier prøver KRG å løse på en fredelig måte gjennom mekling. Kurdistan er ifølge viseministeren et samfunn med lover, politi, administrasjon og domstoler. KRG har med hell forhandlet frem avtaler og forsoninger i familie- klan- og stammekonflikter. Dette gjelder også saker som ifølge kurdisk tradisjon kan utløse blodhevn. Viseministeren opplyste at KRG har bidratt til å løse mer enn 1 000 slike saker. Hvis en løsning ved mekling ikke er mulig, går saken til domstolene. Blodhevn skjer fortsatt, men i mye mindre grad enn før. Blodhevn og æresdrap blir straffeforfulgt som ethvert annet drap.

PUKs representant i Erbil nedtonet betydningen av stamme- og klankonflikter. Kurdistan er fortsatt et stammesamfunn, men i praksis har de politiske partiene større betydning for folks lojalitet fordi stammer og klaner er knyttet til partier. Det samme er tilfelle blant kurdere i Bagdad. Blant de arabiske shia-muslimene i Sør-Irak er det derimot de religiøse lederne som utgjør den viktigste maktbasen.

En representant for PUK i Suleimaniya hevdet at det kurdiske samfunnet fortsatt har et problem med stamme- og klanmentalitet. Alle kurdere tilhører en klan, men kurdere er etter hans oppfatning mindre preget av klanmentalitet enn sunni-muslimske arabere.

Hawlati

Spørsmål vedrørende ytringsfrihet ble tatt opp med redaktørene for avisen Hawlati. Avisen har to redaksjoner og to redaktører, en i Erbil og en i Suleimaniya hvor avisen også trykkes.

Redaktørene opplyste at Hawlati er en uavhengig opposisjonsavis. Den mottar ingen offentlig økonomisk støtte. Avisen selger 7 000 aviser ukentlig, mer enn noen annen avis i Kurdistan. På spørsmål om hvem som leser avisen, svarte redaktørene at det ikke er en spesiell gruppe, men vanlige folk som er interessert i nyheter og som liker at pressen er kritiske til KDP og PUK. De mente avisen har stor folkelig støtte, og at også kurdiske NGOer og småpartier støtter avisen. Avisen ser det som sin hovedoppgave å bidra til utviklingen av et demokratisk Irak.

Redaksjonen i Erbil hadde mottatt flere trusler i 2002, som de mente kom fra Saddam Husseins agenter. Etter krigen har avisen ikke mottatt trusler. Begge redaktørene ga uttrykk for at ytringsfriheten generelt har ganske bra kår i Kurdistan og særlig i Suleimaniya. Systemet der er mer åpent og moderne, og det er lettere å få intervjuer med politikere og byråkrater. Hawlati er imidlertid svært kritisk til KDP og PUK, som de vurderer som lite demokratiske. I likhet med alle andre partier i Kurdistan bærer de på en autoritær arv. "The culture of the Ba'ath Party is still with us" som en av dem uttrykte det. Flere ganger har avisen opplevd å bli satt under press når kritikken av KDP og PUK har berørt spesielt sensitive forhold, slik som partiens sikkerhetstjenester, hemmelige fengsler eller korrupsjon på høyt nivå. Partiene har i de tilfellene angrepet avisen muntlig overfor redaksjonen og i sin egen presse. For et par år siden ble en av journalistene arrestert flere ganger i Dohuk, og satt arrestert noen timer hver gang. Andre reaksjonsformer som forbud, ransaking eller stengning

har avisen ikke vært utsatt for. Derimot har avisen opplevd å bli trukket for retten for å ha brutt presseloven, men ble frifunnet.

Retur - tilbakevending

Spørsmål knyttet til retur og tilbakevending til de kurdiske områdene av Irak ble tatt opp med viseministeren i Ministry of Human Aid and Cooperation i Erbil, lederen av Travelling Department i Ministry of Human Aid and Cooperation i Erbil, ministeren i Ministry of Interior i Erbil, PUKs representant i Erbil, viseguvernøren i Mosul og en representant for ADM og ministeren i Ministry of Relations and Cooperation i Suleimaniya.

Inn- og utreise fra Kurdistan

Før krigen hadde de kurdiske selvstyremyndighetene avtaler med nabolandene Syria, Tyrkia og Iran som gjorde det mulig å reise inn og ut av Kurdistan utenfor kontroll av myndighetene i Bagdad. Til Syria og Iran kunne kurdere reise uten pass når hensikten var å søke familiegjenforening i et annet land. Forutsetningen var at man hadde gyldig irakisk ID-kort, anbefaling fra et av de kurdiske partiene, og ved utreisen ville bli utstyrt med laissez-passer fra ambassaden til landet der gjenforeningen skulle skje. Disse ordningene opphørte ved utbruddet av krigen. Lederen ved Travelling Department i Erbil opplyste imidlertid at ordningene gradvis er gjenopptatt etter krigen. I løpet av august mente man at man ville være tilbake til ordningen før krigen i forhold til Syria, mens Tyrkia fortsatt vil opprettholde visse restriksjoner. Når det gjaldt Iran, regnet man også med å være tilbake til det som gjaldt før krigen om kort tid.

Kurdere som reiser ut gjennom ovennevnte ordning, må ha uteisetillatelse fra kurdiske myndigheter. Kravene til slik uteisetillatelse er skjerpet etter krigen. Det stilles større krav til dokumentasjon i forbindelse med familiegjenforening og overfor dem som ønsker å dra utenlands i forretningsøyemed eller for medisinsk behandling. Dessuten ble det fremholdt at holdningen i det kurdiske lederskapet etter krigen er at det ikke lenger er ønskelig at kurdere emigrerer.

Det ble opplyst at det i juni i år bare ble gitt 21 uteisetillatelser til Syria mot 240 i juni i fjor. Til Tyrkia ble det i samme tidsrom i år gitt 130 tillatelser mot 408 i fjor. Nedgangen ble forklart med de skjerpede kravene, og med at kurderne etter regimeskiftet har fått større tro på en fremtid i Irak.

Lederen for Travelling Departement mente at det ikke er mange som reiser inn i Syria eller Tyrkia illegalt uten uteisetillatelse. Det er inngått avtaler med de to landene som innebærer at de som blir oppdaget, blir returnert til kurdiske myndigheter.

Kurdiske myndigheter kommer stadig over personer som prøver å reise ut med forfalskede reisedokumenter, deriblant norske. Det ble opplyst at man underrettet den norske KDP-representanten når man kommer over forfalskede norske reisedokumenter.

Lederen for Travelling Departement opplyste også at nye irakiske pass vil bli utstedt i løpet av høsten og at alle gamle irakiske pass vil være ugyldige ved årsskiftet. Det er bare H- og N-seriene av dagens pass som vil være gyldige ut året.

Det ble også opplyst at kurdere etter krigen har begynt å reise ut via Bagdad og videre til Jordan. Noen drar også til Bagdad og søker visum på ordinær måte ved den tyrkiske ambassaden der utenom den etablerte ordningen mellom Tyrkia og kurdiske myndigheter.

Måten ut- og innreise skjer på i Kurdistan, vil åpenbart endre seg etter hvert som Kurdistan blir en integrert del av Irak og forholdet mellom Irak og omverdenen blir normalisert. Kurdiske myndigheter opplyste at flyplassen i Mosul vil bli åpnet for regulær internasjonal flytrafikk i begynnelsen av neste år. Man regner med at det vil bli åpnet for regulær innenlandsk trafikk til flyplassen ved Erbil i løpet av neste år. Det er mer usikkert når det blir innenlandsk flytrafikk til Suleimaniya.

Irakiske kurdere i Syria

I Damaskus hadde delegasjonen møte med en talskvinne for Patriotic Union of Kurdistan (PUK), en talsmann for Kurdistan Democratic Party (KDP) og FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) vedrørende situasjonen for irakere i Syria etter Saddam Husseins fall.

Ifølge talskvinnen for PUK har krigen i Irak ikke endret partiets gode forhold til Syria. PUKs representanter i Damaskus fortsetter å møte syriske myndigheter på høyt nivå. Myndighetene har ikke lagt press på irakiske kurdere med lovlig opphold i Syria, om å reise hjem. Bortsett fra tilløp til mobbing av kurdiske barn på skolen pga. støtten til USA, har irakiske kurdere i Syria i liten grad fått sine liv påvirket av krigen.

Irakiske kurdere som oppholder seg ulovlig i Syria er heller ikke utsatt for problemer med mindre de har noe uoppgjort med myndighetene. I praksis vil det bety at vedkommende er involvert i straffbare forhold og av den grunn er pålagt å forlate Syria.

På spørsmål om kurdiske kvinner kan bo alene i Syria mens de venter på familiegjening i vestlige land, svarte talskvinnen at ugifte kvinner og gifte uten barn eller med små barn alltid bor sammen med mannlige slektninger inntil de kan reise videre. Kvinner med en eller flere tenåringssønner kan bo uten andre voksne mannlige slektninger. Sønnene fungerer da som familiens beskyttere overfor omverdenen.

Ifølge representanten for UNHCR ønsker de aller fleste irakiske flyktningene i Syria å reise hjem. ”They are pushing to go home on their own,” som han uttrykte det. Han anslo at ca. 300 drar hjem på egenhånd hver dag. De benytter grensestasjonen Abu Kamal fordi den uoffisielle grensestasjonen Fish Khabour er stengt og har vært det siden mars 2003. Selv om majoriteten av irakere, kurdere og andre ønsker å dra hjem, er det enkelte grupper som foreløpig ikke vil reise. Det gjelder en del kristne og kommunister som frykter etableringen av et shia-muslimsk styre og av den grunn har inntatt en vente og se holdning.

Også mange irakiske flyktninger i nabolandene ønsker å reise hjem. UNHCR antok at så mange som 600 000 irakere i Iran venter på å kunne reise hjem. Disse omfatter både shia-muslimske arabere og faili-kurdere.¹⁴

¹⁴ Irakiske faili-kurdere er shia-muslimer og etterkommere av kurdiske innvandrere fra Iran. Saddam Hussein utviste flere hundretusen faili-kurdere fra Irak på grunn av deres iranske herkomst.

En del tredjelands borgere (særlig arabiske og afrikanske nasjonaliteter) som flyktet fra Irak før krigen og nå oppholder seg i Syria, anser UNHCR for ikke å være flyktninger. UNHCR prøver å oppmuntre disse til å reise hjem.

Så langt hadde UNHCR ikke mottatt søknader om asyl fra medlemmer av det tidligere Ba'ath partiet.¹⁵ Talskvinnen for PUK mente at det finnes minst 2 000 kjente medlemmer av Ba'ath partiet som med stor sannsynlighet har begått forbrytelser mot menneskeheten, men som ikke står på USAs lister over ettersøkte.

Både talskvinnen for PUK og representanten for UNHCR opplyste at situasjonen i Nord-Irak anses som rolig og stabil.

Tilbakevending

Kurdiske representanter var samstemte i at sikkerhet og mulighet for arbeid er de to viktigste vilkårene for at kurdere kan og vil vende tilbake. Man var også samstemte i at kurdiske myndigheter ivaretar sikkerheten for befolkningen i sine områder. (Se for øvrig det som tidligere er skrevet om den generelle sikkerhetssituasjonen.) Den økonomiske situasjonen er imidlertid vanskeligere. Det vil foreløpig være få muligheter til å få seg arbeid, og det vil ta tid å dekke behovet for boliger.

Viseministeren i Ministry for Humanitarian Aid and Cooperation understreket at det er et stort behov for bistand til de som returnerer fra eksil. De europeiske statene burde bidra til prosjekter som tar sikte på å lette reintegreringen, som for eksempel gjenoppbygging og andre prosjekter som kan gi arbeidsplasser.

Representanter for PUK, KDP og ADM hevdet at det er avgjørende at de som returnerer får med seg en økonomisk støtte, slik at de kan starte opp på nytt i hjemlandet uten å være en belastning for samfunnet. Samtidig ga de uttrykk for at det er ønskelig at de som har ressurser til å sette i gang virksomhet vender tilbake så fort som mulig. På lengre sikt når den irakiske økonomien er kommet skikkelig på fote igjen, var man overbevist om at et flertall ville vende tilbake. Den nye statsborgerloven i Irak vil sannsynligvis tillate dobbelt statsborgerskap, noe som også vil kunne oppmuntre irakere i eksil til å vende tilbake.

Når spørsmålet om retur ble reist, ble det fra flere pekt på at Kurdistan fremdeles har en stor gruppe internt fordrevne, som myndighetene vil prioritere. Det dreier seg om en gruppe på ca. 800 000 som skal bosettes i de kurdiske områdene. For å greie dette må det først og fremst komme fart i boligbyggingen.

Når det gjelder retur av **enslige mindreårige**, sa Kurdistan Redd Barna seg villig til å samarbeide med norske myndigheter ved oppsporing av foreldre og øvrig familie. De kan bistå med oppsporing i hele det kurdiske området (Arbil, Dohuk, Suleimaniya, Kirkuk og Mosul). Dersom den mindreårige er fra Kurdistan og har gitt korrekte opplysninger om sin bakgrunn, vil Redd Barna kunne finne familien.

¹⁵ Delegasjonen fikk opplyst at de fleste som for tiden henvender seg til UNHCR i Damaskus, er somaliere, sudanese og afghanere som har vært en tid i Syria.

En representant for PUK fremholdt at det er viktig at barn som vender tilbake får med seg dokumentasjon på skolegang de har gjennomført i Norge.

Tilbakevending med bistand fra International Organisation for Migration (IOM)

Det var ingen som hadde innvendinger mot programmer for frivillig tilbakevending slik som Norge har etablert i samarbeid med IOM. Men viseministeren i Ministry for Humanitarian Aid and Cooperation mente at den økonomiske støtten den enkelte får, burde være betydelig større enn den Norge gir. Dessuten mente han at reiseopplegget til IOM burde føre vedkommende helt hjem og ikke bare til Bagdad. Det er også ønskelig at IOM informerer kurdiske myndigheter om hvem som returnerer gjennom deres program.

For øvrig ga viseministeren uttrykk for at han ville foretrekke at organisert tilbakevending skjedde gjennom UNHCR, og at det ble gjort avtaler mellom irakiske myndigheter og avsenderland om antall og bistand knyttet til returene. Han viste til at slike avtaler blant annet er gjort i forbindelse med returer til Afghanistan.

IOMs representant i Erbil opplyste at man arbeider med få til en avtale med syriske myndigheter slik at de som vender tilbake kan bruke Syria som transitland istedenfor Jordan. På den måten vil man kunne unngå å reise via Bagdad. For øvrig opplyste representanten at organisasjonen på grunn av sikkerhetssituasjonen har evakuert sine kontorer i Mosul og Kirkuk, og at man bare har tre ansatte igjen ved kontoret i Erbil.

Dokumenter - registre

Ved Ministry of Interior (KRG) i Erbil ble det opplyst at alle personregistre, Civil Status Register, med opplysninger om fødsel, ekteskap, skilsmisse og død i Kurdistan er intakte og holdes ved like av kurdiske regionale myndigheter. Arkivene over statsborgerforhold er også intakte og går tilbake til 1920-årene.

Det eksisterer ikke noe sentralt folkeregister i Irak. Registerne finnes i provinsene og omfatter personer hjemmehørende i provinsen. Registerne er i papirform. Både PUK og KDP stilte seg til rådighet for verifisering av personopplysninger i sine respektive områder. Det ble anbefalt å la forespørslene gå gjennom deres representanter i Norge.

I samarbeid med amerikanerne vil det bli utviklet et nytt nasjonalt ID-kort. Det er uvisst når det nye kortet vil bli tatt i bruk. Inntil videre utstedes de gjeldende ID-kortene.

Kilder

PUKs representant i Damaskus
KDPs representant i Damaskus
UNHCRs representant i Damaskus
Ministry of Humanitarian Aid and Cooperation - KRG Erbil
Travelling Department - KRG Erbil
Ministry of Health and Social Affairs - KRG Erbil
Khatuzeen Center for Social Action - Kvinnesenter i Erbil

Ministry of Human Rights - KRG Erbil
IOM - Erbil
UNHCR - Erbil
Ministry of Interior - Erbil
Ministry of Industry and Energy - KRG Erbil (assyrisk representant)
PUKs representant i Erbil
Assyrian Democratic Movement - Erbil og Mosul
Kurdisk viseguvernør i Mosul
Ministry of Foreign Relations and Assistance - KRG Suleimaniya
Ministry of Interior - KRG Suleimaniya
Kurdistan Islamic Union - Suleimaniya
ICRC - Suleimaniya
Cultural Center for Learning Women - Suleimaniya
Kurdistan Save the Children - Suleimaniya
Women Information and Cultural Centre - Suleimaniya
Iraqi Communist Party (Toilers Party) - Suleimaniya
Kurdistan Communist Party - Suleimaniya
Sikkerhetspolitiet i Suleimaniya
ASUDA - kvinneorganisasjon i Suleimaniya
Hawlati - uavhengig avis
Qandil - svensk hjelpeorganisasjon
Norsk Folkehjelp

Forkortelser

ADM	Assyrian Democratic Movement
CPA	Coalition Provisional Authority
ICRC	International Committee for the Red Cross
IOM	International Organisation for Migration
KDP	Kurdistan Democratic Party
KRG	Kurdistan Regional Government
PUK	Patriotic Union of Kurdistan
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees